

K otázke vzájomnosti v stupňoch bytia

Michal Bizoň

Bizoň, M.: K otázke vzájomnosti v stupňoch bytia. In: *Ostium*, roč. 16, 2020, č. 1.

V roku 1923 vydal Martin Buber (1878 - 1965) svoje najznámejšie filozofické dielo *Ja a Ty*, v ktorom predstavil svoju kozmickú víziu dialogického života človeka.^[1] Jednou z hlavných myšlienok tohto diela, ako aj celej dialogickej filozofie je, že človek môže celou svojou bytosťou vstupovať do takého vzťahu k svojmu náprotivku, ktorý sa vyznačuje bezprostrednosťou, bezpodmienečnosťou, vzájomnosťou, otvorenosťou, prítomnosťou. Ide o vzťah, v ktorom vzťahu človek pristupuje k svojmu náprotivku ako k svojmu Ty, preto ho Buber nazýva vzťahom Ja-Ty. Kozmickou nazývam jeho víziu preto, lebo Buber neobmedzuje vzťah Ja-Ty len na oblasť medziludských vzťahov a na vzťah človeka k Bohu, ale ho rozširuje aj na oblasť prírody a foriem ducha. Pokiaľ ide o medziludské vzťahy a vzťah človeka k Bohu, Buberov princíp dialogickosti bol prijímaný s nadšením, čo sa už však nedá povedať o vzťahoch k mimoludským entitám, zvlášť prírodným, ako sú napríklad stromy či kamene. Za toto rozšírenie si Buber vyslúžil rozsiahlu kritiku a sám priznal, že bol zaň kritizovaný častejšie ako za akúkoľvek inú časť svojej filozofie.^[2] Problematickosť tohto rozšírenia spočíva v tvrdení, že „vzťah je vzájomnosť“.^[3] Vzájomnosť je teda v knihe označená za podstatnú charakteristiku každého vzťahu Ja-Ty. Čiže to, že vzťah Ja-Ty existuje medzi ľuďmi a objektmi akéhokoľvek druhu, je základným momentom Buberovej teórie,^[4] ktorého spochybnenie spochybňuje celú jeho koncepciu. Pre mnohých sa určenie vzťahu Ja-Ty ako vzájomnosti zdá byť nezlučiteľné s tvrdením, že tento vzťah sa dá realizovať aj v oblasti prírody. Vynára sa preto viacero otázok, ktoré sa pýtajú napríklad na to, aký je rozdiel medzi vzťahom k druhým ľuďom a vzťahom k prírode alebo aká je povaha vzájomnosti vo vzťahu k prírode, či ako môžu entity, ktorým nemožno pripísať spontánnosť ani vedomie, odpovedať človeku a ako ho môžu oslovovať? Taktiež v oblasti medziludských vzťahov sa možno pýtať, či vždy dosahujú alebo môžu dosiahnuť vzájomnosť, ktorá by znamenala, že obidvaja partneri sú si pre seba navzájom Ty?

Kritické námietky voči rozšíreniu pôsobnosti vzťahu Ja-Ty na mimoludské entity možno v zásade rozdeliť do dvoch skupín. V rámci jednej sa Buberovi vyčíta, že v prípade vzťahu človeka k mimoludským bytosťami ide o neoprávnenú projekciu ľudských vlastností z človeka na jeho náprotivok. Táto výčitka antropomorfizmu môže byť v silnejšej verzii nahradená aj niektorou z podôb animizmu či panpsychizmu. V rámci druhej sa mu vyčíta, že ostal v zajatí svojho preddialogického myslenia a prechod k novému dialogickému mysleniu je neúplný a nedôsledný, pretože vzťah Ja-Ty k prírode má mystickú povahu. Vidíme, že obidve námietky poukazujú na istú vnútornú protirečivosť Buberovej koncepcie, že miera na samotné základy jeho filozofie.

Pri príležitosti svojich 80. narodenín pripravoval pre vydavateľstvo Lambert Schneider Buber nové vydanie diela *Ja a Ty*,^[5] do ktorého sa rozhodol zahrnúť odpovede na najčastejšie a najdôležitejšie otázky ohľadne tohto spisu, s ktorými sa stretával počas tridsiatichpiatich rokov od jeho prvého vydania. Koncom roku 1957 tak vzniká krátky text, ktorým reaguje práve na problematiku vzájomnosti a vzťahu Ja-Ty, ktorá bola zjednocujúcou témou mnohých otázok, ktoré mu boli v súvislosti s týmto dielom kladené. Svoje odpovede na otázky o vzájomnosti zamýšľal pôvodne umiestniť na začiatok knihy ako úvod, napokon ich však zaradil až na jej záver ako doslov.^[6] V roku 1960, dva roky po vydaní druhého vydania *Ja a Ty* (1958), vyšiel text doslovu aj samostatne pod

názvom *Ja a Ty - o vzájomnosti v stupňoch bytia*.^[7]

Tento rozsahom nevelký text možno považovať za Buberovo najrozsiahlejšie, najkomplexnejšie a zároveň aj konečné stanovisko k problematike vzájomnosti a vzťahu Ja-Ty. Po jeho publikovaní naň odkazoval svojich kritikov,^[8] ktorí ho aj naďalej konfrontovali s pretrvávajúcimi pochybnosťami o vzájomnosti.^[9] Treba povedať, že Buber si bol dlhodobo vedomý problematiky predmetu.^[10] Napriek všetkým vonkajším a azda i vnútorným pochybnostiam sa však nikdy nevzdal presvedčenia o možnosti existencie bytostného vzťahu medzi človekom a prírodou. Pripustil však, že ak by ešte raz písal knihu *Ja a Ty*, hľadal by iný slovník alebo iné kategórie, ktoré by spravili jasnejším rozdiel medzi medziludskými vzťahmi a vzťahmi s mimoludskými entitami.^[11]

Vzájomnosť ako podstatná charakteristika vzťahu Ja-Ty, ktorý je základným konceptom, okolo ktorého Buber rozvíja celé svoje dialogické myslenie, stojí v jadre jeho dialogického princípu. Predkladaný text nemá preto význam len z hľadiska riešenia partikulárnych otázok spojených so vzájomnosťou, ale má svoj nezastupiteľný význam aj pre celkové porozumenie Buberovho myslenia vôbec.

Za inštruktívne poznámky k prvému náčrtu prekladu a prekladaniu vôbec ďakujem Teodorovi Münzovi.

Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0549/18 Filozofické a kozmologické aspekty chápania evolúcie vesmíru a miesta človeka v ňom.

Literatúra

BUBER, M.: *Replies to My Critics*, In: Schilpp, P. A. - Friedman, M. (eds.): *The Philosophy of Martin Buber*. La Salle/Illinois: Open Court, 1967, s. 689 - 744.

BUBER, M.: *Interrogation of Martin Buber*. In: Rome, S. - Rome, B. (eds.) *Philosophical Interrogations*. New York: Harper Torchbook, 1970.

BUBER, M.: *Briefwechsel aus sieben Jahrzehnten. Bd. II: 1918 - 1938*. Vyd. Schaefer, G., Heidelberg: Verlag Lambert Schneider, 1973.

BUBER, M.: *Briefwechsel aus sieben Jahrzehnten. Bd. III: 1938 - 1965*. Vyd. Schaefer, G., Heidelberg: Verlag Lambert Schneider, 1975.

BUBER: *Ich und Du*. In: Mendes-Flohr, P. - Witte, B. (vyd.): *Martin Buber Werkausgabe 4*. Mendes-Flohr, P. (ed.), Gütersloh: Gütersloher Verlaghaus, 2019, s. 37 - 109.

BERGMAN, H.: *Dialogical Philosophy from Kierkegaard to Buber*. Prel. Gerstein, A., A., Albany, NY: State University of New York Press, 1991.

FRIEDMAN, M.: *Encounter on the Narrow Ridge: A Life of Martin Buber*. New York: Paragon House, 1991.

Poznámky

[1] BUBER, M.: *Ich und Du*. Leipzig: Insel-Verlag, 1923.

[2] FRIEDMAN, M.: *Encounter on the Narrow Ridge: A Life of Martin Buber*. New York: Paragon House, 1991, s. 341 - 342.

[3] BUBER: *Ich und Du*. In: Mendes-Flohr, P. - Witte, B. (vyd.): *Martin Buber Werkausgabe 4*. Mendes-Flohr, P. (ed.), Gütersloh: Gütersloher Verlaghaus, 2019, s. 47.

[4] BERGMAN, H.: *Dialogical Philosophy from Kierkegaard to Buber*. Prel. Gerstein, A., A., Albany, NY: State University of New York Press, 1991, s. 231.

[5] BUBER, M.: *Ich und Du*. Heidelberg: Lambert Schneider, 1958.

[6] Pozri BUBER, M.: *Briefwechsel aus sieben Jahrzehnten. Bd. III: 1938 - 1965*. Vyd. Schaefer, G., Heidelberg: Verlag Lambert Schneider, 1975, s. 437 - 438.

[7] BUBER, M.: *Ich und Du - von der Wechselseitigkeit in den Ordnungen des Seins*. In: Wisser, R.

(ed.): *Sinn und Sein - Ein Philosophisches Symposium*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1960, s. 465 - 474.

[8] Ide napríklad o Emila Fackenheima (1916 - 2003), Nathana Rotenstreicha (1914 - 1993), Emanuela Lévinasa (1906 - 1995), či Malcolma Daimonda (1924 - 1997).

[9] Pozri BUBER, M.: Replies to My Critics, In: Schilpp, P. A. - Friedman, M. (eds.): *The Philosophy of Martin Buber*. La Salle/Illinois: Open Court, 1967, s. 707 - 710; Interrogation of Martin Buber. In: Rome, S. - Rome, B. (eds.) *Philosophical Interrogations*. New York: Harper Torchbook, 1970, s. 27, 37.

[10] O čom svedčí aj jeho korešpondencia: BUBER, M.: *Briefwechsel aus sieben Jahrzehnten. Bd. II: 1918 - 1938*. Vyd. Schaeder, G., Heidelberg: Verlag Lambert Schneider, 1973, s. 470; *Briefwechsel aus sieben Jahrzehnten. Bd. III: 1938 - 1965*. Vyd. Schaeder, G., Heidelberg: Verlag Lambert Schneider, 1975, s. 154.

[11] FRIEDMAN, M.: *Encounter on the Narrow Ridge: A Life of Martin Buber*. New York: Paragon House, 1991, s. 378.

Mgr. Michal Bizoň, PhD.

Katedra etickej a občianskej výchovy

Pedagogická fakulta UK v Bratislave

Račianska 59

813 34 Bratislava

e-mail: bizon@fedu.uniba.sk